

CYNGOR SIR YNYS MÔN	
Adroddiad i:	Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio
Dyddiad:	20 Ebrill 2021
Pwnc:	Newidiadau cyfansoddiadol sy'n effeithio ar y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio
Pennaeth Gwasanaeth:	Marc Jones Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a Swyddog Adran 151 01248 752601 MarcJones@ynysmon.gov.uk
Awdur yr Adroddiad:	Marion Pryor Pennaeth Archwilio a Risg 01248 752611 MarionPryor@ynysmon.gov.uk
Natur a Rheswm dros Adrodd: Rhoi manylion i aelodau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio am newidiadau cyfansoddiadol sy'n effeithio ar y Pwyllgor oherwydd ymddiswyddiad aelod lleyg a Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.	

Cyflwyniad

1. Yn dilyn ymddiswyddiad aelod lleyg o'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio, gwnaed cais gan y Pwyllgor i ddiwygio Cyfansoddiad y Cyngor yn unol â hynny.
2. Yn ei gyfarfod ar 9 Mawrth 2021, penderfynodd y Cyngor ddiwygio Cyfansoddiad y Cyngor i ostwng nifer yr aelodau lleyg sy'n ofynnol ar y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio o ddau i un, nes bod darpariaethau deddfwriaeth newydd yn dod i rym.
3. Y ddeddfwriaeth newydd honno oedd Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021. Pasiodd y Senedd y Mesur Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) ar 18 Tachwedd 2020, union flwyddyn ar ôl iddo gael ei gyflwyno yn 2019. Derbyniodd y Mesur Gydsyniad Brenhinol ar 20 Ionawr 2021 ac mae'r geiriad terfynol y cytunwyd arno ar gael yn: <https://busnes.senedd.cymru/mglIssueHistoryHome.aspx?Ild=26688>
4. Mae'r Ddeddf yn sylweddol ac yn ymdrin ag ystod o bynciau, gan gynnwys diwygio etholiadol, cyfranogiad y cyhoedd, llywodraethu a pherfformiad a gweithio rhanbarthol.
5. Mae darpariaethau 'Dod i Rym' y Ddeddf yn gymhleth, gyda rhai darpariaethau yn dod i rym o fewn dyddiau i'r Cydsyniad Brenhinol, eraill o fewn dau fis a'r

mwyafrif trwy offerynnau statudol Gweinidogol; nad yw eu dyddiadau i gyd yn hysbys eto.

6. Yn gyffredinol, rhagwelir y bydd trefniadau perfformiad a llywodraethu yn cychwyn o Ebrill 2021 (gyda'r adroddiad perfformiad terfynol o Fesur 2009 wedi'i gyhoeddi erbyn 31 Hydref 2021). Yn ddarostyngedig i benderfyniad gan y Cyngor, gellir cynnal yr adolygiad cymheiriaid cyntaf yn fuan ar ôl yr etholiad llywodraeth leol ym mis Mai 2022.
7. Rhoddodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Busnes y Cyngor) / Swyddog Monitro ddiweddariad i'r Cyngor ar 9 Mawrth 2021 a gellir ei weld yn:

<http://democratiaeth.ynysmon.gov.uk/ieListDocuments.aspx?CId=127&MIId=3680&Ver=4&LLL=1>

Newidiadau penodol sy'n effeithio ar y Pwyllgor hwn o ganlyniad i'r Ddeddf

8. O ran y diwygiadau sy'n effeithio ar y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio, mae'r Ddeddf yn cyflwyno diwygiadau i'r drefn perfformiad a llywodraethu, gan gynnwys diddymu dyletswyddau Mesur 2009, a diwygiadau eraill y manylir arnynt isod:

Newid enw (adran 115)

9. Mae'r Ddeddf yn newid enw'r Pwyllgor i 'Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio'. Daeth y newid enw i rym trwy offeryn statudol.

Cwynion (adran 115)

10. Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Pwyllgor adolygu ac asesu gallu'r Cyngor i ymdrin â chwynion yn effeithiol, a gwneud adroddiadau ac argymhellion mewn perthynas â'r un peth.

Cyfansoddiad, aelodaeth a thrafodaethau'r pwyllgor (adrannau 116-118)

11. Yn unol â'r Ddeddf:

- rhaid i draean o aelodau'r Pwyllgor fod yn bersonau lleyg a rhaid i ddwy ran o dair fod yn aelodau o'r Cyngor
- rhaid i aelod o'r Pwyllgor gael ei benodi gan y Pwyllgor fel ei Gadeirydd (a rhaid i'r Cadeirydd fod yn berson lleyg); a
- rhaid i aelod o'r Pwyllgor gael ei benodi gan y Pwyllgor yn Ddirprwy Gadeirydd (a rhaid iddo beidio â bod yn aelod o Bwyllgor Gwaith yr awdurdod lleol nac yn gynorthwy-ydd i'w Bwyllgor Gwaith).

12. Diffinnir 'person lleyg' gan adran 117 o'r Ddeddf fel :

- rhywun sydd ddim yn aelod nac yn swyddog unrhyw awdurdod lleol
- rhywun nad yw wedi bod yn aelod neu'n swyddog unrhyw awdurdod lleol ar unrhyw adeg yn y cyfnod o ddeuddeng mis sy'n gorffen gyda dyddiad penodi'r unigolyn hwnnw; a
- rhywun nad yw'n briod neu'n bartner sifil i aelod neu swyddog unrhyw awdurdod lleol.

Penodi Cadeirydd a Dirprwy Gadeirydd (adrannau 116 a 118)

13. Bydd dyletswydd ar y Pwyllgor i benodi ei Gadeirydd a'i Ddirprwy Gadeirydd ei hun. Yn absenoldeb y Cadeirydd, bydd y Dirprwy Gadeirydd yn cadeirio unrhyw gyfarfod o'r Pwyllgor ac, yn absenoldeb y Cadeirydd a'r Dirprwy Gadeirydd, dim ond y rhai nad ydynt yn aelodau o'r Pwyllgor Gwaith gaiff gadeirio cyfarfodydd. Unwaith eto, daw'r adrannau hyn o'r Ddeddf i rym trwy offeryn statudol (y dyddiad cychwyn disgwylidig yw Mai 2022).

Perfformiad Prif Gyngor (adrannau 91-93)

14. Rhaid i brif gyngor lunio adroddiad hunanasesu ar gyfer pob blwyddyn ariannol, a rhaid iddo fod ar gael i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio fel dogfen ddrafft. Rhaid i'r Pwyllgor adolygu'r adroddiad hunanasesu drafft a chaiff wneud argymhellion ar gyfer newidiadau.

15. Os na fydd y Cyngor yn gwneud y newidiadau y gofynnwyd amdanynt, rhaid nodi'r rhesymau yn yr adroddiad. O fewn pedair wythnos i gwblhau'r adroddiad, rhaid i'r Cyngor:

- cyhoeddi'r adroddiad;
- sicrhau bod yr adroddiad ar gael i Bwyllgor Llywodraethu ac Archwilio'r Cyngor; a
- anfon yr adroddiad at Archwilydd Cyffredinol Cymru, Prif Arolygydd Addysg a Hyfforddiant Ei Mawrhydi yng Nghymru, a Gweinidogion Cymru.

16. Rhaid i'r Cyngor drefnu asesiad perfformiad panel o leiaf unwaith yn ystod pob cylch etholiadol. Rhaid i'r panel ymgynghori â phobl leol, busnesau, staff ac undebau llafur ynghylch a yw'r Cyngor yn cwrdd â'r gofynion perfformiad. Rhaid i asesiad perfformiad panel adrodd ar:

- ei gasgliadau ynghylch a yw'r Cyngor yn cwrdd â'r gofynion perfformiad; ac
- argymhell y camau sydd eu hangen i wella perfformiad.

17. Mae angen cyhoeddi'r adroddiad hwn ac ymateb y Cyngor (mae'n ddyletswydd ar y prif gyngor i ymateb i adroddiad asesiad perfformiad y panel) a'i rannu gyda'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio am sylwadau.

Argymhelliad

18. Bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn nodi'r newidiadau i Gyfansoddiad y Cyngor yn dilyn ei gais, ynghyd â'r diwygiadau a gyflwynwyd gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.